

Začínající učitelé a inkluze ve vzdělávání: vliv postoje a self-efficacy

Aktuálnost zvoleného tématu

Všechna témata, kterými se autorka ve své práci zabývá, jsou důležitá a aktuální v kontextu české i mezinárodní pedagogické psychologie. Autorka vychází ze značného množství adekvátních zdrojů. Prokazuje znalost starších teorií a koncepcí a zároveň podrobně mapuje také relevantní texty z poslední doby až do roku 2022. V teoretické části přináší množství poznatků, místy jsou však zbytečně parcializované a prezentované formou výčtů a odrážek spíše než souvislým textem (např. strany 13-15, 27-30, 33-35 atd.). V teoretické části textu postrádám vlastní autorský vklad, kdy by bylo řečeno, proč jsou předkládané informace klíčové a jak je autorka interpretuje. Některé pasáže teoretického textu nekorespondují příliš s výzkumnými otázkami. Například v oblasti inkluze autorka poměrně podrobně zachycuje politickou rovinu inkluze v ČR a dále řeší mediální obraz inkluze, nicméně tato témata nerezonují ve výzkumné části, informanti se k tomuto tématu nevyjadřují. Celkově na mne působí, že téma inkluze není klíčové pro předkládanou disertační práci (což není chybné, jen nadpis celé práce nastavuje jiná očekávání).

Stanovený cíl a jeho naplnění

Autorka v textu na několika místech zmiňuje, že se cíle i realizace výzkumu opakovaně měnila. To je pochopitelné, neboť práce vznikala šest let, navíc zcela zachycuje i období covidového útlumu. Je s podivem, že covidová zkušenost není reflektována i samotnými informanty v průběhu výzkumu. Možná by se kvalita self-efficacy dala sledovat i jako její stabilita v celospolečensky krizových obdobích.

Nakonec autorka v práci artikuluje cíle výzkumu následovně „...předkládaný výzkum si kladl za cíl prozkoumat několik oblastí: self-efficacy začínajících učitelů, jejich prožívání a zkušenosti na začátku kariéry a postoje k inkluzi a dětem se SVP. Záměrem bylo především zjistit, jaký je jejich osobní postoj k inkluzi a zda začínající vyučující vnímají probíhající tendence k větší inkluzivitě v českém školství jako zvýšenou zátěž ve svém pracovním životě, jaké jsou jejich zkušenosti s dětmi se SVP a jak se domnívají, že jsou připraveni na práci v inkluzivním prostředí a jak si věří, že v takovém prostředí dokážou efektivně učit...“

S takto široce pojatým cílem, v němž je ještě kladen důraz na inkluzi, však úplně nekorespondují výzkumné otázky. Z osmi stanovených výzkumných otázek pro kvalitativní část výzkumu se tématu inkluze věnují pouze dvě. Z pěti otázek stanovených v kvantitativní části výzkumu se opět jedná o dvě. Nakonec po nemožnosti sebrat data opakovaně s dostatečným časovým odstupem zbývá v kvantitativní části jen jedna hypotéza – týkající se existence vztahu mezi postojem k inkluzi a učitelskou self-efficacy.

Zvolené metody výzkumu a výsledky výzkumu

Autorčin původní záměr mapovat téma v rámci smíšeného výzkumného designu je chvályhodný.

Kvantitativní šetření

Vzhledem k tomu, že se nepodařilo sebrat kvantitativní data s odstupem plánovaných dvou let, zbývá z kvantitativního šetření jen velmi malá část. Autorka analyzuje vztah mezi self-efficacy učitelů a jejich postojem k inkluzivnímu vzdělávání. Přestože je tento vztah v zahraničních výzkumech opakovaně nalézán, autorce se nepotvrdil. Autorka tuto nízkou korelaci ve své práci nedostatečně diskutuje. Upozorňuje na nízký počet dotazníků (které kompletně vyplnilo 23 osob). Toto je na první pohled zřejmý problém. Není mi jasné, proč autorka nezadala dotazníky k ověření své kvantitativní hypotézy přiměřenému počtu začínajících učitelů i mimo skupinu osob, s nimiž počítala do kvalitativní části. Druhý problém, autorkou nereflektovaný, však může spočívat v nízké kvalitě měřicího nástroje. Dotazník týkající se self-efficacy je kvalitní a prověřený. Nicméně nástroj, kterým byly měřeny postoje k inkluzi, byl dotazník vytvořený autorkou (na základě analýzy několika podobných nevalidizovaných nástrojů). Opět není jasné, proč autorka dotazník nejprve neověřila na jiné skupině učitelů, zde by nemuselo jít o začínající učitele, naopak různorodější skupina učitelů by byla vhodnější. Pak by se teprve dalo uvažovat o tom, zda dotazník vůbec mezi učiteli diskriminuje a měří adekvátně to, co autorka deklaruje. Autorka sice zmiňuje, že ověřovala reliabilitu dotazníku, ale z textu vyplývá, že jen na původních 23 dotaznících, což není dostatečné.

Autorka při prezentaci výsledků uvádí, že učitelé byli v Dotazníku postoje k inkluzi ve středové hodnotě s nízkou mírou rozptylu. Tomu se sama podivuje, protože z kvalitativního šetření vyplývá větší rozdíl mezi názory jednotlivých respondentů. Autorku však tento rozpor neponoukne k úvaze nad kvalitou vytvořeného měřicího nástroje (při ověřování na větším vzorku různých učitelů by bylo možné zjistit, zda tendence ke středovým hodnotám je vlastností nástroje, jak se lze domnívat).

Kvantitativní část samu o sobě tedy nelze považovat za správně zrealizovanou.

Kvalitativní šetření

Za stěžejní část výzkumu lze považovat kvalitativní šetření mezi začínajícími učiteli v prvním roce jejich pracovní dráhy. Autorka zrealizovala obsáhlé rozhovory (průměrně 2,5 hodiny dlouhé) s 19 informanty. Výpovědi analyzovala v rámci otevřeného kódování, po sestavení kategorií je autorka seskupila do 17 témat. To je poměrně vysoký počet, z práce není jasné, která témata byla sycena jakými kategoriemi. Sestavená témata zní velmi obecně (např. Školství a škola, Začátky a motivace, Učitelství, Začínající učitel, Problémy apod.), jedním z těchto témat je i Inkluze. V této vysoké obecnosti se jedinečné poznatky poměrně ztrácejí. Nicméně autorka se při následné interpretaci podrobně vrací k devíti vybraným tématům a jejich obsahy se zabývá na úrovni kategorií.

Jako desáté vybrané témata autorka v samostatné obsáhlé kapitole interpretuje téma inkluze a postojů začínajících učitelů k dětem s SVP. Tím se alespoň v této části přibližuje svým

vytyčeným cílům, když si z obsáhlých rozhovorů a zanalyzovaných kategorií vybírá pro bližší interpretaci Inkluzi. Z této části nevyplývají zcela nové informace, které bychom o inkluzi nevěděli, ale napomáhá nám pochopit vnímání začínajících učitelů. Překvapivá je například informace, že i v současné době umožňující různá podpůrná opatření včetně asistentů pedagoga, začínající učitelé stále považují smyslové postižení žáka za výraznou překážku ve společném vzdělávání. Překvapivé také je, že se všichni respondenti shodovali ve výrazně negativním hodnocení svých alma mater. Sdělují, že na výuku v inkluzivní třídě je studium absolutně nepřipravilo. Nad rámec inkluzivního tématu je potřeba dodat, že polovina respondentů hodnotí celkově své studium jako zbytečné a nesouvisející s reálnými požadavky kladenými na učitele, což je smutná vizitka všem fakultám připravujícím učitele.

Tato analytická fáze je uzavřena představením Nového modelu. Obrázek na str. 192 není pojmenovaný, čeho je modelem, ale z kontextu vyplývá, že má jít o model vztahu self-efficacy a postoje k inkluzi. Tento model však spíše ilustruje, že se jedná o dvě odlišná témata, která jsou samozřejmě pro učitele důležitá, ale mechanismus vztahu mezi nimi objasněn není.

Zajímavým výstupem kvalitativního výzkumu je také představení informantů pomocí medailonků a vystižení některého z jejich charakteristických rysů souvisejících s profesní kompetencí. Autorka také vytvořila zajímavou typologii začínajících učitelů dle jejich profesní identity.

Další zajímavé úvahy, v práci jen naznačené, které by stály za podrobnější vysvětlení se týkají konceptu kolektivní efficacy a jejího vlivu na vytváření postoje k inkluzi u začínajících učitelů.

Celkové zhodnocení

Celkově je možné říct, že se autorce podařilo nasbírat velké množství dat, některá analyzovala lépe, jindy se dopustila metodologických pochybení. Na některé výzkumné otázky explicitně neodpovídá, na druhou stranu nám představuje zajímavé úvahy a koncepty, o kterých se v původních výzkumných otázkách přímo nezmiňuje.

I přes všechny uvedené výtky a doplnění považuji předloženou práci za významnou pro společenskou praxi pedagogické psychologie. Text obsahuje mnoho podnětů a dat, s kterými by se dalo dále pracovat. Pomáhá porozumět situaci začínajících učitelů, jejich otázkám, postojům a obavám. Kvůli své obsáhlosti místy působí chaoticky a není vždy jasné, kterou myšlenkovou linku má čtenář sledovat. Pro další zpracování, například pro publikaci v odborném časopise, bych doporučovala zaměřit se na vybrané dílčí téma, precizně k němu vybrat relevantní výzkumné otázky a na ty zodpovědět.

Předkládaná dizertační práce splňuje podmínky, které jsou na obdobný druh prací kladeny, a i přes určité metodologické výhrady především v kvantitativní části výzkumu ji doporučuji k obhajobě.